

חשוד על המעשר (בכורות ל)

גליון 509

איתא במשנה בדרה ל. החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות. החשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית. ובגמ', מאי טעמא, שביעית לא בעיא חומה, מעשר דבעי חומה חמיר ליה. ופירש"י בעי חומה, דאינו יכול לאכול מעשר שני אלא לפני מחומת ירושלים וכו', עכ"ל. החשוד על המעשרות וכו' מאי טעמא, מעשר אית ליה פדיון, שביעית כיון דקא מיתסרא ליה ולית ליה פדיון חמירא ליה.

ולכאורה לפי המבואר בגמ' דמעשר בעי חומה ואית ליה פדיון ע"כ דכוונת המשנה במעשרות היא למעשר שני. וכן פירשו בתוס' (בד"ה מעשרות דבעו חומה וכו') מכאן מדקדק ר"ת בכל מקום שהזכיר מעשר אצל שביעית דמיירי בנותן (לפי גירסת השטמ"ק, המוכר) מעשר שני לשם חולין וכו'.

אמנם רש"י במשנה פירש (בד"ה אינו חשוד על המעשרות) ולוקחין ממנו תבואה בשאר שני שבוע ואין צריכין לעשר ודאי אלא דמאי וכו'. הרי שלמד שכוונת המשנה במעשרות היא שהפריש מעשרות, שאינו טבל. ואע"פ שהגמ' נקטה חומרא וקולא של מעשר שני, רש"י למד שהיות ולא נאמר מעשר שני או מעשר אלא מעשרות ע"כ המכוון לכלל המעשרות. וכן כתב במרומי שדה. ודי בזה שיש קולא וחומרא במעשר שני שבגלל זה האדם מתייחס למעשרות באופן כללי כענין יותר חמור או קל. והנצי"ב ביאר דטבל ממש פשוט שהוא יותר חמור שהוא במיתה ומצד שני הוא יותר קל כי אפשר לתקן. ואפילו טבל למעשר שני לשיטת הרמב"ם שאינו במיתה אבל הוי במלקות אז פשוט דהוי יותר חמור משביעית. אבל אכילת מעשר שני חוץ לחומה בעי טעמא. ולכן נקטה הגמ' שאפילו מעשר שני נחשב לאדם ליותר חמור, וה"ה דיש בו צד קולא. ובתפארת ישראל (בפרק ד משנה י בבוטז אות ב) הקשה לפי פירושו של רש"י (והברטנורא הלך בעקבותיו) למה הגמ' לא אמרה שטבל יותר חמור כי הוא במיתה. אבל לפי הנצי"ב זה מיושב כי הגמ' נקטה לרבנותא שאפי' למעשר שני הוי יותר חמור וכו"ל.

בפירוש המשנה להרמב"ם כתב איסור שביעית דאורי' ואיסור מעשרות דאורי' ויש בכל אחד חומרא שאינה באחר לפי שמעשרות טעונין הבאת מקום ר"ל מעשר שני שעליו אנו מדברים. הרי שלמד כר"ת. אלא דתוס' כתבו דמכאן מוכח דבכל מקום שמזכיר מעשר אצל שביעית הכוונה למעשר שני. ואילו בשיטת הרמב"ם הוכיח בדרך אמונה (פ"ח שמיטה ויובל ה"ז בבאור ההלכה) שהרמב"ם ס"ל דרק הכא דמוכח בגמ' דמיירי במעשר שני מוקמינן בהם אבל בשאר מקומות הכוונה לסתם מעשר.

והנה ברש"י כתב שאינו חשוד על המעשר אלא הוי דמאי. וז"ל ואין צריכין לעשר ודאי אלא דמאי. והקשה רעק"א (בתוס' רעק"א על המשנה שם) ולא ידעתי, אף בחשוד על המעשר אין מעשר מהן ודאי דהא מ"מ הוא ספק אם עישר זו, עכ"ל. והיינו דמאי קאמר רש"י שבגלל שאינו חשוד אינו מעשר ודאי אלא דמאי, והרי גם אם הוא חשוד אינו ודאי טבל אלא ספק שמא לא הפריש כי א"א לסמוך עליו כי הוא חשוד. וא"כ למאי נפק"מ בזה שאינו חשוד.

וכתב שם המגיה (בסוגריים), ואפשר דבחשוד הוי כמו ודאי דבזה לא אמרינן רוב עמי הארץ מעשרין הן ובעי ברכה עי' שבת כג. ובדברי רבנו בדמאי אות לג וכו'.

והיינו דליישוב רש"י י"ל שיש נפק"מ בין סתם עם הארץ לחשוד, דבעם הארץ פירותיו דמאי אבל בחשוד הוי ספק. כי בדמאי מעיקר הדין הרי מותר כי רוב עמי הרץ מעשרין הם אלא שרבנן תיקנו להפריש בגלל המיעוט, ואילו בחשוד אין רוב אלא הוי ספק ממש שמא לא עישר. אלא דסוף סוף צ"ע מהו הנפק"מ בין אם צריכים להפריש מחמת שחוששין למיעוט או בגלל שחושדין בו שלא עישר.

ועל זה כתב שם המגיה שעל הפרשת דמאי לא מברכים ואילו בחשוד יש לברך. ובדמאי כתב בתוס' רעק"א (ריש פרק ד אות לג) דעם הארץ נאמן בשבת לומר שעישר ואילו בחשוד לא סומכים עליו. וא"כ תהיה

נפק"מ נוספת אם אפשר לשאול אותו בשבת ולסמוך עליו. והביא שם שהפני יהושע (כתובות כד) נקט שגם חשוד נאמן בשבת. ולפי דבריו לא תהיה נפק"מ זו.

בשבת דף כג. מבואר דמברכין על הדלקת נר חנוכה וצונו להדליק נר של חנוכה. ומקשינן והיכן צונו. רב אויא אמר מלא תסור, רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. מתיב רב עמרם הדמאי מערבין בו וכו' ומפרישין אותו ערום וכו' ואי אמרת כל מדרבנן בעי ברכה הכא כי קאי ערום היכי מברך והא בעינן והיה מחניך קדוש וליכא. אמר אביי ודאי דדבריהם בעי ברכה, ספק דדבריהם לא בעי ברכה. והא יו"ט שני דספק דבריהם הוא ובעי ברכה. התם כי היכי דלא לזלולי בה. רבא אמר רוב עמי הארץ מעשרין הן. לפי אביי על ספק לא מברכין ולכן לא מברכין על הדמאי. ורק ביו"ט שני תיקנו לברך למרות שהוא מחמת ספק כדי שלא יזלזלו בה. ולפי רבא ספק דדבריהם בעי ברכה ובדמאי אפילו ספק לא הוי אלא חומרא בעלמא כי רוב עמי הארץ מעשרין.

וא"כ לפי רבא תהיה נפק"מ בסוגיין בין עם הארץ לחשוד בדמאי לא מברכין אבל בחשוד דהוי ספק ואין רוב מברכין. ולפי אביי יש לדון בזה דלכאורה לא יברכו גם בחשוד דסוף סוף הוי ספק אבל לפי רבא תהיה הנפק"מ האם לברך על ההפרשה או לא.

גם בחזון איש (קדשים, בכורות לדף ל.) כתב דהרבה קולות מקילינן בדמאי אבל בחשוד לא מקילינן. ובספר הערות (להגריש"א) כתוב דאין כוונת רש"י דבחשוד מעשר בתורת ודאי ונותן לכהן, דוודאי דין חשוד אינו פועל שזה ודאי טבל אלא דהוה ספק. ויש נפק"מ גדולה בין ספק טבל לדמאי דבדמאי הקלו לעניים ועוד כמה קולות כדאיתא בפ"ג דדמאי וכו' וקולות אלו ליתא בחשוד.

והנה בהא דמבואר בגמ' בשבת לפי רבא שמברכין על הספק הרי זה ברור שבספק יש כלל של ספק ברכות להקל. אלא דרבנן תיקנו לברך בספק כזה וכמו ביו"ט שני שזה תקנת חכמים לברך על הספק. ובדמאי שהתקנה היא להפריש למרות שיש רוב שעישרו כבר, שם לא תיקנו ברכה. ולפי"ז צ"ע למה לברך בחשוד. והנה במילת אנדרוגינוס פסק הרמב"ם (פ"ג מילה ה"ו) שאין מברכין על מילתו מדהוי ספק אבל הראב"ד כתב וז"ל אנדרוגינוס ספק מברך עליו מפני שהוא ספק תורה ועל ספק תורה מברכין חוץ מן הדמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הן. ובכס"מ הביא שחכמי לוני"ל שאלו את הרמב"ם מהא דאמרו שבדמאי לא מברכים כי רוב עמי הארץ מעשרים משמע דסתם ספק מברכים א"כ למה לא מברכים על מילת אנדרוגינוס. ותירץ הרמב"ם שוודאי מברכים גם על מצוה דרבנן, שהם תיקנו הברכה. אבל אם יש ספק אם עשיית דבר זה מצוה שנצטוונו בה או לא, עושין אותה בלי ברכה. אבל בגמ' שבת איירי בהא דמברכים וצונו על נרות חנוכה, ועל זה שאלו היכן וצונו. ותירצו מלא תסור וכו'. והקשה רב עמרם מדמאי שהוא מדבריהם ולא מברכים. ותירץ אביי שדבר שעיקר תקנתו מפני הספק לא תיקנו בו ברכה. והקשה מיו"ט שני. ותירץ דשם היינו כדי שלא יזלזלו בו. אבל בשאר דבריהם שתיקנו מפני הספק לא מברכים. ורבא תירץ שאין כלל כזה שדבר שנתקן על הספק לא מברכים עליו דהא מברכים ביו"ט שני. ובדמאי לא מברכים כי יש רוב שעישרו. אבל דבר שלא תיקנו לו ברכה בפירושו אין מברכים. וכל מצוה שעיקרה מן התורה ונסתפק לנו אם אנו חייבים בה לא תיקנו לה ברכה אע"פ שלמעשה חייבים מחמת הספק כמו בכוי בכיסוי הדם ולכן לא מברכים. אבל הראב"ד נקט שהיות וחייבים בספק דאורייתא חייבים לברך (ואולי בגלל דס"ל דספק דאורי' לחומרא מדאורי' דלא כשיטת הרמב"ם דספק דאורי' לחומרא מדרבנן). ולפי"ז צריך לצאת שבחשוד לראב"ד יברך אבל להרמב"ם לא יברך. ואולי בספק טבל יש לצרף חזקת החיוב ולכן אפשר לברך.

והנה בהל' קריאת שמע (או"ח ריש סי' סז) פסק בשלחן ערוך ספק אם קרא ק"ש חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה. והקשה במשנה ברורה דפסק לענין מילה באנדרוגינוס שאינו מברך. אך יש פוסקים שמחלקין בין היכא שהספק הוא אם מחויב כלל בהמצוה ובין היכא שמחויב אלא שאינו יודע אם עשה המצוה. אבל הרבה חולקים וס"ל שבכל אופן אינו מברך בספק.

ובשו"ת הרשב"א (סי' שכ) כתב לחדש דהרמב"ם ס"ל שכך תיקנו שבכל אופן שחייב בק"ש חייב לברך דכך היתה התקנה דכל שהוא חייב לקרות קורא עם ברכותיה. אבל זהו דין מיוחד בברכות ק"ש לבד.